

הצעה ליחידת הוראה לימי המלחמה

התמודדות בעת משבר

נכתב על ידי גלעד מניב, מדריך ארצי להוראת היסטוריה

המטרה:

להציג לתלמידים פרספקטיבה היסטורית על המציאות בה אנחנו חיים. ראייה רחבה זו תאפשר לתלמידים להבין את ייחודיות המצב הנוכחי ותחזק את הלגיטימציה לבכות, להתאבל, לחוש את גשות העצב העמוק, התסכול והכעס, אך בה בעת גם תאפשר חיזוק וגיוס כוחות להתמודדות, לעשייה ולהתגברות על המצב הקשה.

הדרך:

שילוב בין הקניית ידע היסטורי רלוונטי לבין הקניית מיומנויות חשיבה היסטוריות.

מהלך:

שיעור מס' 1: ניתוח קריקטורה

הצגת הקריקטורה הבאה, ללא ציון ההקשר ההיסטורי שלה:

א. תנו כותרת לקריקטורה זו. נתחו אותה בהתייחס למצב היום: מה מנסה הצייר לומר, מה המסר שיש בה.

נשמע התייחסויות של תלמידים.

ב. הסבר של המורה: כיצד מנתחים קריקטורה? יש לפעול בשני שלבים. בשלב הראשון יש לערוך רשימה של כל הפרטים הנראים. יש לשים לב לכמה שיותר פרטים, מתוך

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח, חברה ומורשת
הפיקוח על הוראת היסטוריה

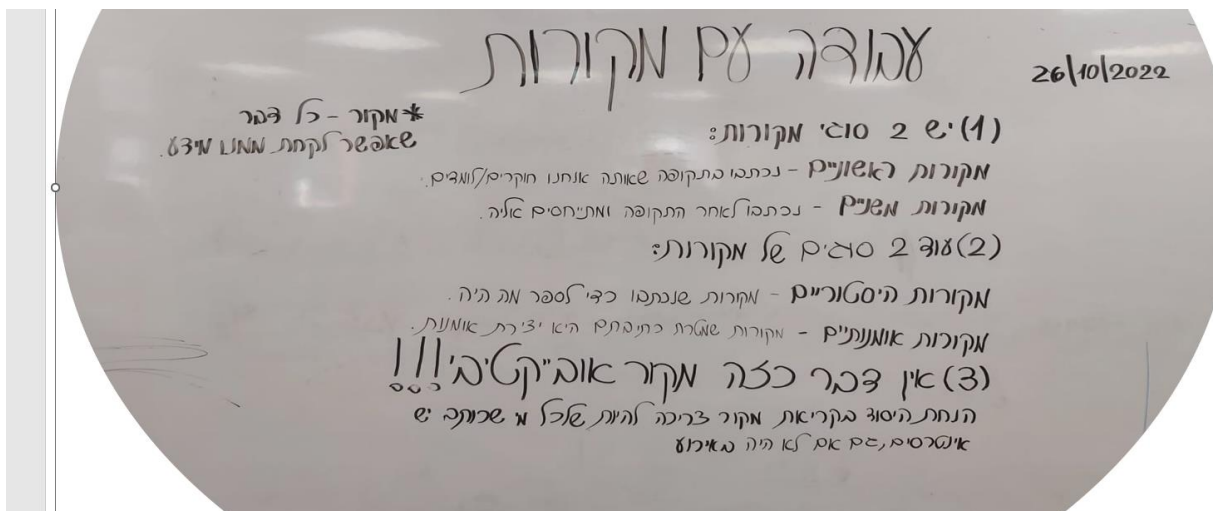
הנחה ששום דבר איננו מקרי, הכל בכוונת מכוון. בשלב השני ניתן פרשנות לכל אחד מהפרטים אותם ציינו בשלב הראשון. כדי לבצע כהלכה את השלב השני נדרש לדעת את הקונטקסט (ההקשר) ההיסטורי של הקריקטורה. במקרה זה מדובר בקריקטורה/איור של האמן דני קרמן שפורסמה ב"ידיעות אחרונות" ב 1974, זמן קצר לאחר מלחמת יום הכיפורים.

- ג. הסבר של המסר בקריקטורה לאור ההקשר ההיסטורי שלה.
- ד. יתרונות וחסרונות בשימוש בקריקטורה כמקור היסטורי: יתרונות לדוגמה – מעבירה מסר ברור, עשויה לשקף דעות רווחות בציבור בתקופה הנלמדת. חסרונות לדוגמה – מדובר ביצירה של אמן שאיננו היסטוריון ולכן איננו מחויב לאמת ההיסטורית, מבטא תחושה אישית, לא תמיד משקף בהכרח דעה רווחת.

שיעור מס' 2: עבודה עם מקורות

בשיעור הקודם עשינו שימוש ראשוני בקריקטורה כמקור היסטורי. בשיעור זה נעמיק בשימוש במקורות היסטוריים. נלמד מה הם מקורות היסטוריים וכיצד לקרוא אותם בכלים הדיסציפלינאריים שלנו. נעשה זאת בשני שלבים, כפי שמתואר בצילומי הלוח מהכיתה שלי בשנת הלימודים תשפ"ג (כיתה י' בבית הספר המשותף חוף הכרמל).
שלב ראשון:

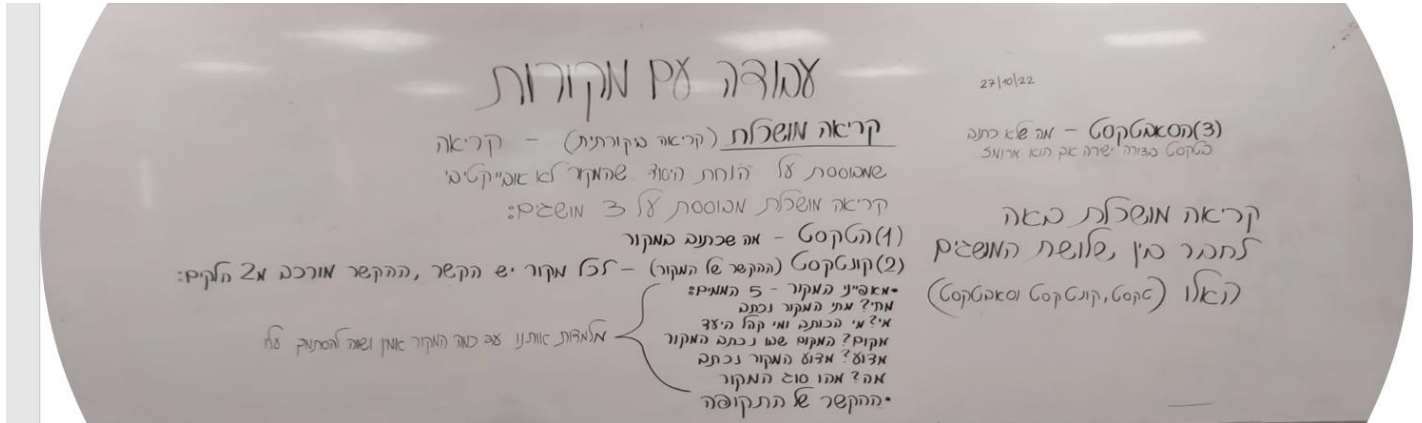
נעמוד על השאלה מה הם מקורות היסטוריים, נערוך הבחנה בין סוגים שונים של מקורות, ונדגיש את הנחת היסוד בקריאת מקור בדיסציפלינה ההיסטורית.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח, חברה ומורשת
הפיקוח על הוראת היסטוריה

שלב שני:

על בסיס הנחת היסוד אותה הדגשנו בשלב הראשון אנחנו מחויבים לקרוא את המקור קריאה מושכלת המבוססת על שימת לב לטקסט, לקונטקסט ולסאבטקסט (ככל שהוא קיים), ומטרתה לחבר בין שלושת הרכיבים הללו.

שיעור מס' 3: "הזמנה לבכי" והתגובות עליו בקריאה מושכלת.

וגרום על עצמנו, כי אנחנו ראוים לרחי
 מים. דור אבוד שכמותו לעם מיוסר בארץ
 זוכלת יושבית.
 החוקים בעליהדעות המפוכחים -- לא
 זרשו לקחת חלק. הם אינם שייכים. בלתי
 רצויים.
 את, כמה שנבכה, בכיתמרורים נבכה.
 בני קורע־לב. בכיגדול. בכייסכולי. נבכה
 מפלים מלאים. דוודים נהרות נבכה.
 נבכה אוקינוס.
 ומי שירגיש כי "נשבר", כי התרוקן לחי
 וזיין, ואינו יכול עוד -- ייצא בתשאן,
 על קצות אצבעותיו ייצא. לכל יהרוס את הי
 ערב.
 קרוב לוודאי שבאשמורת אחרונה אותה
 לבדי.
 אך תמיד -- בעוד חודש, בעוד חודשיים,
 בעוד שנה -- תוכלו לבוא שנית. הולדת מהוי
 חת. ההומנה בעינו, ומכאן ואילך אצלי תמיד
 אפשר לבכות.
 ואת ירושלים -- איך אפשר שלא? --
 נעלה על ראש בכינו, נבכת חיים איתור

אני רוצה לשלוח לכם הזמנה לבכי.
 היום והשעה אינם חשובים. אך תוכניה
 חרבה, אני מבטיח, הוא עשירה: בני. נבכה
 שעות, וביחה, כי לבד זה לא יוצא לי. משך
 כל המלחמה רציתי לבכות ולא יכולתי. עכשיו
 זה ילך, זה מוכרח ללכת. אין דבר שיעצור
 בעצמו.
 אני אבכה על המתים שלי: אברהמליה, אי
 לן, אמיתי, דודו, עוזי, יאיר, בני -- ואחם
 תבכו על שלכם.
 ויחד נבכה על החלומות מהם הקצנו, על
 הדברים הגדולים שהספו קטנים, על האלים
 שהכויבו, ועל נביאי־השקר שעלו לגוולה,
 על חוסרי־הטעם, חוסרי־הרצון, חוסרי־הכוח, על
 ההוזה שאין בו גם קרן אחת של אור, ועל
 העתיד שיהיה שונה לחלוטין.
 נבכה על השכולים החדשים ועל האלמי
 נות החדשות ועל היתומים החדשים, על
 הורידיות העזות שנחטבו, על האשליות
 שנפצו, על התיוות שהוכחו כחסרות־כסית.
 האמיתות שנתגלו כשקרים, התוכניות שנתקמו
 ולא תצאנה לפועל ועל העצב שירחף כענן
 על כל שמחה לנצח.

כמה שעות לפני שנפל אוריאל, בחור
 צנום ויפה כנערה, מקופלים היינו בשוחת
 הרדודה, בחול הרך. היתה שעת שהור טכר
 ערה, והשמים והארץ בערו. אוריאל סיפר
 על מילאנו, ממנה הגיע שלשום, ואני על גיר
 יורק, ממנה הגעתי לפני ארבעת ימים.
 אוריאל אמר שהוא מוכרח להכיר לי ילדה
 מקסימה, איריס, שאיך זה יתכן שאיננו
 מכירים, הרי נולדנו אחד בשביל השניה,
 או לחיפה.
 הוא הכין טריטכודים חדש, מבחיק לי.
 מאני, ואני מצעתי רבוקה של סוכריות
 מנטה ממנה־הקרב כדי לרענן נשימתי משנת
 הלילה.
 בטרם ניתנה מקודה לצאת טן השוחות
 ולרוץ קדימה, נמלה החלטה חפונה בינינו
 לארגן מסיבה גדולה בביתו שבצמון חלי
 אביב, לאחר המלחמה.
 אוריאל הבטיח לשלוח לי הזמנה מודפסת
 בהבה.
 בעתריים היתה גם גופתו מונחת, מכוסה
 בשמיכה, ליד התאגיד.
 מוצר שחשבנו על מסיבה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח, חברה ומורשת
הפיקוח על הוראת היסטוריה

אפשרות א': להתחיל בקריאת הטקסט "הזמנה לבכי" של ארנון לפיד ולהתחבר אליו מתוך התחושות של היום. בהמשך להציג את הקונטקסט ההיסטורי שבו פורסם.

אפשרות ב': במרץ 1974 הופיעה בשבועון אחת התנועות הקיבוציות¹ רשימה קצרה שהפכה לימים לטקסט מכונן, תחת הכותרת "הזמנה לבכי", שנכתבה על ידי בחור צעיר ששירת במילואים במלחמת יום כיפור, ושמנו ארנון לפיד מקיבוץ גבעת חיים איחוד.

1. נתחיל בקריאת הטקסט ונבחן – מה ניתן לקחת ממנו למציאות שלנו (המון)?
2. כדי להבין אותו לעומקו ולקרוא אותו קריאה מושכלת נבחן את הקונטקסט שלו, כלומר נבחן את מאפייני המקור באמצעות חמשת הממיי"מ: מי הכותב? מתי נכתב? מדוע נכתב? מקום הכתיבה? מה היו ההשלכות, מה היו התגובות לטקסט?
3. מתי? מרץ 1974, כמה חודשים לאחר סיום המלחמה.
4. מדוע נכתב? בשאלה זו נעמיק מעט יותר כדי להבין את החשיבות של הטקסט. נתייחס כאן לתפיסת היהודי החדש שהייתה תפיסה עמוקה ומושרשת בציונות בכלל ובהתיישבות העובדת בפרט. תפיסה זו חידדה את ההבדלים בין היהודי הגלותי ליהודי הארץ ישראלי, העברי. כחלק מתפיסה זו הלכה והתקבעה הנורמה שהיהודי החדש איננו בוכה. בכל, בקשת רחמים, הן תכונות של היהודי הגלותי שאיננו יודע, ואיננו מסוגל, להגן על עצמו. היהודי הארץ ישראלי הוא גיבור מלחמה שאיננו מביע רגשות בכלל, קל וחומר איננו מבטא רגשות בבכי. כדי להבין מעט יותר לעומק גישה זו של היהודי החדש מומלץ לקרוא קטע מהסיפור "הדרשה" מאת חיים הזז, שפורסם בארץ ב 1942.

" אני מתנגד להיסטוריה היהודית... ראשית, אני אתחיל מזה שאין לנו היסטוריה כלל. זו עובדה... שלא אנחנו עשינו את ההיסטוריה שלנו, כי אם הגויים עשו אותה לנו. כמו שהם היו מכבים לנו את המנורה בשבת וחולבים לנו את הפרה בשבת ומסיקים את התנור, כך הם גם עשו לנו את ההיסטוריה כרצונם וכדרכם, ואנחנו רק קיבלנו אותה מידם. אבל היא לא שלנו, לא שלנו כלל וכלל! ... תחשבו רגע.. מה יש בה? הנה, השיבו לי: מה יש בה?.. גזירות, עלילות, רדיפות וקידושיהשם. ועוד הפעם גזירות, עלילות, רדיפות וקידוש השם. ועוד הפעם ועוד הפעם ועוד, וכך עד אין סוף... פשוט, ההיסטוריה היהודית משעממת, לא מעניינת. אין בה לא מעשים ועלילות. לא גיבורים וכובשי עולם, לא שליטים ובעלי-מעשים ואדוני כל המעשים, רק ציבור של דוויים וסחופים, נאנחים ובוכים ומבקשי רחמים... האם ראיתם מימיכם ציבור של יהודים בלא ייסורים? אני לא ראיתי! יהודי בלא ייסורים זוהי בריה משונה, זה כבר כמעט לא יהודי, חצי גוי."

¹ "איגרת לחברים" של "איחוד הקבוצות והקיבוצים". הרשימה פורסמה בהמשך בעיתון "דבר" ב 29/3/74. היא מובאת כאן מתוך אתר הספרייה הלאומית. [הזמנה לבכי](#)

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח, חברה ומורשת
הפיקוח על הוראת היסטוריה

מלחמת יום כיפור הובילה לשינוי בהלך הנפש של הישראלים, בעיקר הצעירים יותר, והרשימה "הזמנה לבכי" של ארנון לפיד קראה לראשונה תיגר על תפיסה זו.

5. מי הכותב: ראוי להתייחס לרקע של לפיד כחבר קיבוץ וכלוחם במלחמה, כפי שהוא מתאר בתחילת הרשימה שלו. אפשר לשאול כאן את התלמידים כיצד זהותו של הכותב משפיעה על תוכן דבריו?
6. מתי נכתב? חודשים ספורים לאחר המלחמה. מדוע מועד הכתיבה חשוב להבנת דבריו של לפיד ברשימה זו?
7. מקום הכתיבה? קיבוץ. אפשר לקשור לרקע כפי שהוצג בסעיף 4 לעיל.
8. הסאבטקסט שיש במקור: "החלומות מהם הקצנו", "האלים שהכזיבו ונביאי השקר שעלו לגדולה", "האשליות שנופצו והתזות שהוכחו כחסרות בסיס", "האמיתות שנתגלו כשקרים".
9. מה היו התגובות לרשימה זו? חשוב לחשוף את התלמידים לפחות לחלק מהתגובות הרבות, מאד שעוררה רשימתו של לפיד. נביא כאן רק שתיים כאלה. הראשונה של לוטה אהרון, אם שכולה, חברת קיבוצו של לפיד, שאיבדה שני בנים במלחמה², והשנייה של מאיר בן מאיר (שאין לו פרטים עליו)³.

² מתוך אתר הספרייה הלאומית [הקישור](https://www.israelhayom.co.il/article/115753). מאמר 'ישראל היום' על לוטה, האם השכולה <https://www.israelhayom.co.il/article/115753>

³ מתוך בחינת הבגרות בסח"ב, שאלון 022271, מועד קיץ תשע"ט.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח, חברה ומורשת
הפיקוח על הוראת היסטוריה

לארנון שלום,

"כרגע קראתי את "ההזמנה לבכי" שלך והרהרתי: לא, ארנון, אני לא מסכימה איתך. אני אמא של דודו ושל חנוך - והם לא היו מסכימים איתך. לא לבכות הם היו רוצים לראות אותנו. אתה מכיר את 'מסדר הנופלים' של חיים חפר - שם הם אומרים 'סליחה, אבל היינו מוכרחים'. 'סליחה' - וזה גם המכתב האחרון של דודו.

"לא לבכות. נשב כולנו, אתה ואלה שאהבו אותם - את אמיתי ואת אברמ'לה ואת יאיר ואת חנוך ואת כולם - ונחשוב! נחשוב חזק - לא על 'מחדלים' ולא על מלחמת גנרלים ולא על מפלגות. נחשוב - איך ממשיכים. איך נבנה חברה שבאמת יודעת מה מיוחד בה - הם לא באו כדי להיהרג ולא להרוג - הם באו כי כאן השורשים שלהם - כאן נבנו. ונשב - ונחשוב - איך צריך לבנות חברה, עם מולדת.

ונעזור לאלמנות, ליתומים, לאחים ולאחיות, לחברים - ונספר להם כמה שהם היו חזקים - ונשמע את הצחוק שלהם. נרגיש בביטחון שלהם - לא, ארנון, כאשר ישראל נפל, דודו צעק עלי - אמא, אסור לך לבכות! צנחנים לא בוכים (אני יודעת, גם הוא בכה - אבל בסתר. לבדו. וגם אנחנו בוכים, אבל לבדנו, כל אחד לחוד, ומתיישרים אחד למען השני). בגלוי האחרונה דודו כתב לי: 'לא לבייש את הפירמה' - לא, דודו, אנחנו נהיה ראויים לך. נשב ונחשוב. תהיה חזק, ארנון - ככה הם רצו אותנו.

שלך, לוטה אהרון, אמא של דודו וחנוך."

קטע ב – תגובת מאיר בן מאיר על "הזמנה לבכי":

משפט אייכמן הבהיר לי את אשר הבהירו לי הוריי, את מה שהבהירה לי ילדותי בארץ הזאת ואת מה שהבהירה לי בחרותי בצבא הבריטי ובמלחמת תש"ח - אנחנו עם החי על חרבנו.
[...]

הדור שלי שָׁכַל הורים במאורעות 1936-1939, חברים במלחמת השחרור ואחריה ובנים במלחמת יום הכיפורים. האלטרנטיבות שלנו אינן נעות בין עולמות של צדק ואחווה ובין חורבנם, ניפוצם ואובדן דרך, אלא בין שואה ובין תחושת טעם הכוח וההתגוננות והכאב על השִׁכּוּל ותחושת התודעה ההיסטורית הקשה. [...] משתמע כאילו יש בכוחן של הנהגה מדינית אחרת והנהגה כלשהי להבטיח אֵלים שאינם מכזיבים ונביאים שאינם משקרים ואשליות שאינן מתנפצות. לא ההנהגה ולא דרך פוליטית שהיא נוקטת יוצרות מערכת ערכים המאפשרת לחיות עם השכול, הכאב והבכי.

(מעובד על פי דבר השבוע, 3 במאי 1974)

מה ניתן לקחת מתגובות אלה לימינו? במה חשיבותן במציאות של המלחמה הנוכחית?

סיכום: הפרספקטיבה ההיסטורית שהיכרנו בשיעורים אלה הפגישה אותנו עם תקופה ועם תחושות דומות לאלה שאנו חווים היום. באמצעות המקורות שקראנו אנחנו יכולים מצד אחד להתחבר לתחושות הכאב הקשות המציפות אותנו בימים אלה, אך מצד שני גם לשאוב כוחות להתמודדות ולקבלת כוחות להמשך בעשייתנו ובחינו במדינה שאנחנו כל כך אוהבים.

בשיעורים אלה, דרך העיסוק בתכנים ההיסטוריים, גם למדנו ותרגלנו שימוש במיומנות הקריאה המושכלת של מקור, שהיא ממיומנויות היסוד בחשיבה ההיסטורית.⁴

⁴ האיורים נוצרו בעזרת תוכנת Bing